

Emelt érettségi témakörök 2022. 2. tétel

- a) Témakör: Kötelező szerzők. Magyar irodalom
 b) Téma: **Arany János**
 c) 2. tétel: Tematikus, szerkezeti és formai változatosság Arany János balladaköltészetében

Idézet:

„A vers (Ágnes asszony) minden hatáskeresztje, az asszony mosófájának minden csattanása a visszafordíthatatlanságot sulykolja: ami történt, megtörtént. A tettes kínja épp ezekkel a gesztusokkal kezdődik, s a felismerés súlyával le is reagálja azzal, hogy megőrül. Nem véletlen, hogy bűn és bűnhődés történeteként szokás emlegetni e balladát: Arany itt csakugyan abba a ritkán s kevesek által fölkeresett mélységbe száll alá, amelyről Dosztojevszkij vagy Pilinszky művei hoznak hírt. Ők is, Arany is tudják, hogy a meggyilkolt ábelek égbekiáltó kínja mellett igenis létező kín a káinoké is, akiknek rongyairól soha többé nem lesz lemosható a vérjel. Az erre válaszként jövő megváltás a balladában nem következik be, a történetet végigkísérő refrén azonban a szövegegészről elütő modalitásával és verselésével mégiscsak utal rá, hogy van a világnak egy más beszédmódú és ritmusú másik dimenziója is, ahonnan időnként üzenet érkezik, s amely olyan szavakra tanít meg bennünket, mint amilyen az "irgalom".” (Valaczka András: Arany János bestiáriuma
 Elérhető: http://www.tanarakademia.hu/letoltes/tanulmanyok/100117/005_Arany_Janos_bestiariuma.doc)

1. Arany János pályája (1817-1882)

- Kedvtelésből kezdett el irodalommal foglalkozni.
- 1845. Kisfaludy Társaság pályázatára beküldi *Az elveszett alkotmány* című munkáját (I. díj), 1846. *Toldi* (I. díj és Petőfi barátsága)
- Nagykőrösi tanári éve alatt írja leghíresebb balladáit.
- 1865. alkotói válság
- 1877-ben, a Margitszigeten, kapcsos könyvébe kezdi el írni őszikéit és késői balladáit.

2. Arany epikus és lírikus vénája

- az epikus műnemhez tartozó művei: vígeposz (*Az elveszett alkotmány*) és elbeszélő költeményt írt (*Toldi*), tervei között szerepelt a hun-magyar mondakör újraalkotása, azaz „kitalálása”.
- lírai művei: *Letésem a lantot*, *Epilógus*, *Visszatekintés* (elégikus számvetések)
- ballada: vegyes műfaj (népballada, skót ballada)

3. A ballada

- az olasz „ballare” = „táncolni” szóból, refrénes, lírai táncdal eredetileg
- majd az európai jobbagység legfőbb elbeszélő jellegű, énekes-mesés műfaja (skót, székely népballadák)
- Greguss Ágost XIX. századi meghatározása: „tragédia, dalban elbeszélve”. (3 műnem)
- Történetet mesél (epikus) + lírai (versszakok, ritmika, rímek) + jelenet és sorsfordulatot mesél el, konfliktust mutat be (drámai)
- Komoly, borongós, tragikus műfaj
- Lélektani elem húzódik meg a háttérben
- Balladai homály: a történetnek csak egy részét villantja fel.
- Az olvasó aktív részese a ballada történetének rekonstruálásában.

forrás: Arany János: Balladák, „Őszikék”. (matúra klasszikusok) szerk. Kerényi Ferenc. Ikon Kiadó 1993.

4. Arany balladáinak csoportosítása keletkezésük szerint:

- Nagyszalonta (1847-51) – románcos balladák, pl.: *A varró lányok*, *Szöke Panni*
- Nagykőrös (1850-es évek) – tanár, tanulmányozza a népballadákat (székely, skót) és e minták alapján alkot
- székely népballada minta: kihagyásos és párbeszédes szerkezetet – *Ágnes asszony*
- angol-német műballada, Goethe – titokzatos, félelmetes környezetrajz – *A walesi bárdok*, *Hidavatás*
- Pest (1870-es évek végétől) – Őszikék balladaköltészet, pl.: *Vörös Rébék*, *Hidavatás*
- enigmatikusság, társadalmi reflexió

4. a. példa: nagykőrösi ballada Ágnes asszony (1853.)

- A mű témáját a népéletből vette
- Geszti nevelősködése idején ismert meg egy „csendes örült parasztasszonyt”. Nagyszalontai népballada:

„Mít mosogat Sára néném a kúton?
 Az uram ágylepedőjít, azt mosom.
 Belejtettem a ruca vízibe,
 Ki ke' mostni, a hónapi ünnepre...”

„Mít mosogat Sára néném a kúton?
 Az uram ágylepedőjít, azt mosom.
 Belejtettem a ruca vízibe,
 Ki ke' mostni, a hónapi ünnepre...”

„Mít mosogat Sára néném a kúton?
 Az uram ágylepedőjít, azt mosom.
 Belejtettem a ruca vízibe,
 Ki ke' mostni, a hónapi ünnepre...”

„Mít mosogat Sára néném a kúton?
 Az uram ágylepedőjít, azt mosom.
 Belejtettem a ruca vízibe,
 Ki ke' mostni, a hónapi ünnepre...”

Típus: lélektani ballada, a bűn és a bűnhődés, lelkiismeret

Téma: A szeretőjét férje megölésére felbujtó asszony tragédiája.

Szerkezet: egyszólamú, körkörös felépítésű

- 1-4. vsz.: In medias res kezdés. Ágnes asszony még otthon van, a falujában. Párbeszédekből sejtjük meg, milyen bűn történt meg a múltban.
- 5-19. vsz.: Színhely: börtön, bíróság. Arany a megőrülés belső folyamatát festi le.
- 20-26. vsz.: Hosszú évek múltak, Ágnes asszony csak mossa a lepedőjét, visszatér a kezdő kép.

Irgalom atyja: bibliai szövszerkezet Pál II. Kor. levele 1.3:

„Áldott az Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, az irgalom Atyja és minden vigasztalás Istene”.

Az **irgalom** bibliai fogalom, jelentése: a megbocsátásnál több: nem szolgálunk rá a bocsánatra, mégis elnyerhetjük ingyen kegyelemből

A balladai homály

- A történet nem közvetlenül a narrációból, a történetmesélésből kerül ki, hanem
  - utalásokból, párbeszédekből

Ágnes múltját abból ismerjük meg, ahogyan a falubeliek beszélnek róla, (utalások), ahogyan a bíróságon kihallgatják a bírók (párbeszéd).

A bűn megjelenése a műben

- Ágnes asszony bűnéért a lelkiismerete szerint felel
- Könnyek: a lelkiismeret metaforái
- Sugárszál: az értelem metaforája. Nem az értelem fénye szerint folyt az élete: büntetés – örület.

5. Arany balladáinak csoportosítása szerkezetük szerint:

- Egyszólamú, lineáris balladák: egy cselekményszál
- kihagyásos szerkezet, egymást követő események sora (*A walesi bárdok*, *Zách Klára*)
- körkörös felépítésű: a befejezésben a kezdő sor visszatér (*Ágnes asszony*)
- Többszólamú, polifonikus, párhuzamos szerkesztésű balladák
- szaggatottság, térben vagy időben párhuzamos történések vagy idézés (*Szondi két apródja*, *V. László*)

5.a. példa: Szondi két apródja

- Keletkezés: 1856-ban, Nagykőrösön
- Típusa: történelmi ballada (Szondi György: 1845-52 – Drégely vár kapitánya)
- Téma: a hazához való hűség kérdése. A török hódoltság során Szondi és katonái halálig tartó várvédelmét jeleníti meg a költemény.
- Szerkezete: többszólamú ballada – Ali szavai és az apródok éneke fonódik egymásba
- Alaphelyzet: Szondi veszte után apródjait az öt legyőző ellenségre, Alira bízva, ám ők nem csatlakoznak a törökökhöz, hanem Szondit dicsőítik annak sírjánál.
- Polifónia – Ali hangja, aki a táborba csalogatja őket (először ígérgetve, majd fenyegetve), illetve az apródok hangja, amely először Szondit dicsőíti, majd Alit átkozza – párhuzam a szabadságharc utáni lelki kitartással (bár veszítettünk, lélekben ki kell tartani)

6. Arany balladáinak csoportosítása témáik szerint:

- népi ihletésű parasztszöveg (*Vörös Rébék*) – erkölcsiség, népi témák magas költészetbe emelése
- történelmi balladák (*Mátyás anyja, Szondi két apródja, V. László*) – romantikus ihletettség, történelmi érdeklődés, nemzeti eszme
- a történelmi helyzet kiválasztásával párhuzamot von a levert szabadságharc utáni állapottal – a kor problémáinak burkolt tematizálása
- elnyomás, zsarnokság, hűség a hazához, költők, művészek, tudósok felelőssége
- lélektani balladák (*Ágnes asszony, Tetemre hívás*) – dramatizáltság, általános emberi problémák, romantikus látásmód, titokzatosság, érzelmközpontúság, váratlan fordulatok

6.a. példa – népi ballada Vörös Rébék (1877.):

- téma: népi babona, pogány motívum
- alaphelyzet: a falu „Rebi néni”, boszorkánya irányítja az eseményeket : az állandó pusmogása révén létrejön a házasság, majd a megcsalás, majd a férj gyilkosságba esik, sőt, bujdosó betyár, rabló lesz
- pontos lélektani elemzés : falusi közegben főlhalmozódott erkölcsi tapasztalat megsértése – a bűn lavinája
- varjú → a bűn szimbóluma, nem szabadulhat szőlő
- szerkezete: keretes, refrénes szerkezet – mágikus ráolvasás jellege a bűntől való szabadulás lehetetlenségét jeleníti meg
- intertextualitás: poe-i tárgyiasító szándék

6.b. példa – lélektani ballada Tetemre hívás (1877.):

- téma: a nemes apa keresi, mi fia halálának oka
- az apa igazságkutatása – helyreállítható-e az erkölcsi világrend egy démonikus, mániákus, erkölcsileg megkérdőjelezhető eljárás segítségével?
- lélektani elemzés: az apa a végtisztesség megadása helyett „felhasználja” a holttestet a bűncselekmény kinyomozására (autoriter magatartás) → a még élő bűnt megtagadja (Kund Abigél), de kiderül, hogy a párhuzam bonyolult volt, és csak a fiatalok tudták, valójában mi történik közöttük
- bűn – az élet játékként való felfogása (Benő → mindenáron meg akarta nyerni a lányt és Kund Abigél → nem vette komolyan a fiút)
- fölütes – dantei intertextualitás (eltévedtség)

7. Arany balladáinak csoportosítása formai jellegzetességeik szerint: Angol és skót balladák jellegzetes strófaformája

- A walesi bárdok Chevy Chase-strófában íródott (4 db 6 és 8 szótagos sorokból áll)

A walesi bárdok (1957.)

- A büntudat súlya kergeti tébolyba Edwardot, a zsarnok királyt is.
- A keletkezés háttere: felkérték Aranyt, hogy írjon üdvözlő ódát a Magyarországra látogató uralkodópár tiszteletére (Ferenc József, Erzsébet királyné). Az óda helyett született a mű.
- egyszólamú ballada, a bűn súlyánál a halált is könnyebb elviselni.

Az időmérték jelentősége

- Arany János több balladájában alkalmazta az időmértékes verselést

Szondi két apródja

- anapestusok (bár maga Arany „pattogó daktiluszokból” állónak nevezte verség)
- a versláb zeneisége → a követ beszédének megnyerő dallamosságát hangsúlyozza
- az apródoké a siratóénekekkel rokon → ritmikai polifónia a beszéd módok, megszólalások többszólamúsága mellett
- poliszéma: a kegyelem szó értelmezése is kettős → török követ: mi megkegyelmezhetünk nektek, bár gyaurok vagytok ; apródok: Isten kegyelmes, akkor is, ha a földi harcban bukásra vannak ítélve

Tetemre hívás

- szimultán ritmus
- hangsúlyos verselés: 2X5 – 10 sztg – 9 – 10 – 9 – 9
- időmértékes: dactiluszi és anapestuszi sorok lejtésváltása
- rímképlet: A-B-A-B-B, az ötsoros versszakok szerepe, funkciója: belső csattanó, a gondolatmenet adott szakaszának lezárása – összefoglalás
- a költemény végén az üzenet

Tengeri-hántás (1877.):

- téma: népi – az elbeszélő szerepe: kukoricahántás (fosztás) közben szórakoztatni, ugyanakkor erkölcsi tanítást adni („Leányok, ne tegyétek!”)
- a megesett lány konvencionális története, ismert a leírás módszere is: lavina-effektus (egyik bűn vonzza a másikat) → a büntetés ezúttal is az elme megbomlása, a hallucináció, a halál (*Ágnes asszony, Kund Abigél a Tetemre hívás*)
- szerkezet: a strófák 5. sora értelmezi a történetet – rendhagyó refrénszerkezet
- verselés: időmértékes – anapestus és ionicus minore

Gondolatok a lezáráshoz...

- A ballada műfaj illeszkedik Arany költői jelleméhez (epika és líra, erkölcsnemesítő cél, a lelkiismeret fontossága, lélektaniség)
- történelmi balladák – a szabadságharc bukásának feldolgozása
- Népi motívumok, a népi élet – nemzeti költészet tudatos vállalása, művelése, Petőfi barátsága
- Titokzatosság (Arany jelleme) - Szereplő: nem kell közvetlenül saját érzelmeiről beszélnie